

IMPROVIZÁCIÓ ÉS KLASSZIKUS HAGYOMÁNY
JORGE MOREL GITÁRMŰVÉSZETÉBEN

Kovács Viktória

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem
MA – Zeneművész-tanár szak, gitárművész-tanár szakirány

Témavezető: Csáki András DLA egyetemi tanársegéd

Tartalomjegyzék

<i>1. Előszó.....</i>	<i>1</i>
<i>2. Jorge Morel élete, zenei tanulmányai.....</i>	<i>1</i>
Családi háttér	1
A gitározás kezdetei.....	1
Névválasztás	3
A gitáros karrier kezdetei	3
Boldog évek Olgával	4
Morel koncertjei	4
Olga elvesztése	5
<i>3. Morel, a zeneszerző.....</i>	<i>6</i>
Inspiráció	6
A komponálás kezdetei, példaképek	6
Morel stílusa	6
Sonatina	7
Danza Brasileira.....	9
<i>4. Záró gondolatok.....</i>	<i>10</i>
<i>Bibliográfia</i>	<i>11</i>

1. Előszó

Jorge Morel a klasszikus gitár történelmének kiemelkedő alakja, zeneszerzői és előadóművészi tevékenysége a mai napig jelentős. Mivel egy napjainkban is aktívan koncertező és komponáló, szerény zeneszerzőről van szó, az életútjával foglalkozó szakirodalom igen csekély. Magyar nyelven írásom kezdetéig nem jelent meg Morel életével kapcsolatos publikáció, ezért TDK dolgozatom célja, hogy hazánkban is szélesebb körben megismerhessék az érdeklődők Jorge Morel életét, munkásságát és jelentőségét.

2. Jorge Morel élete, zenei tanulmányai

Családi háttér

Jorge Morel 1931. május 9-én született Argentínában, Jorge Scibona néven. Édesapja – Domingo Scibona – országszerte ismert és kedvelt színész volt, aki mesterségéből adódóan rengeteget utazott. Útjaira családja rendszerint elkísérte.

Jorge tizenöt éves volt, amikor édesanyját elvesztette, édesapja pedig – hogy gyermekeinek ne kelljen anya nélkül felnőnie – hamarosan újraházasodott. Ez a házasság is boldognak ígérkezett, született belőle egy leánygyermek, ám Domingo második felesége is rövid időn belül elhunyt. Az édesapa ettől kezdve egyedül nevelte három gyermekét.

Jorge Scibona (1934)

A gitározás kezdetei

Domingo Scibona amatőr gitáros volt. Hamar észrevette Jorge érdeklődését a hangszer iránt, ezért vett egy kis gitárt, hogy megtaníthassa fiának a gitározás alapjait. Jorge visszaemlékezéseiben¹ leírja, hogy óriási élmény volt számára ez a tanulás, és hogy két héten keresztül lankadatlan szorgalommal gyakorolta az (elsőként megtanult) E-dúr akkordot.

Jorge kiemelkedő tehetséggel rajzolt portrékat, ezért édesapja – aki fontosnak tartotta gyermekei képességeinek kibontakoztatását – elvitte őt az utcájukban található iskolába, amely képzőművészeti és zenei képzést nyújtott hallgatói számára. Itt kiderült, hogy csak építészeti rajzok készítésével foglalkoznak a tanulók, ezért elvetették a „rajziskola” ötletét. Éppen távozni készültek az épületből, amikor az egyik teremből lágy gitármuzsika szűrődött

¹ John McClellan – Deyan Bratić: *The Magnificent Guitar of Jorge Morel. A Life of Music*, 86. o.

ki. Az iskola gitártanárát, Amparo Alvarizát hallották játszani, s ez új ötletet adott apának és fiának. Mégis beírást Jorgét az iskolába, de rajz helyett a gitártanulás mellett döntöttek.

Ezek a gitárórák csoportos órák voltak, és Jorge gyors fejlődésével kitűnt a társai közül. Fél év múltán azonban megszüntették a csoportot, mert nem volt elegendő jelentkező a folytatáshoz. A gitártanár felismerte a fiú tehetségét, s felkereste Jorge szüleit, hogy rábeszélje őket a gitáros tanulmányok magánúton történő folytatására. A Scibona családnak már a zeneiskolai költségek is megterhelőek voltak, de az édesapa is látta fia tehetségét, ezért beleegyezett ebbe a megoldásba is. Sajnos a régi kis gitár sem volt már megfelelő a további tanulmányokhoz, így Domingo éjt nappallá téve dolgozott, hogy vehessen fiának egy „rendes” hangszert. Jorge gyermekkorában legboldogabb napjaként emlegette² azt a napot, amikor megkapta az új gitárt, amely megváltoztatta az életét. A hangszer gyönyörű hangja elképesztő módon inspirálta őt a további muzsikálásra és fejlődésre.

Az ifjú Morel, bár nagyon szeretett gitározni, mégis természetesnek vette, hogy előbb-utóbb keresnie kell magának egy másik hivatást, amiből megélhet majd. Édesapja – maga is művész ember lévén – nem így gondolkozott. Amatőr gitárosként is látta, hogy milyen könnyedén megy fiának a gitározás, és hogy mennyi örömet ad ez neki, ezért négy év tanulás után közölte Jorgéval, hogy új tanárt keres neki, mert úgy látja, hogy Amparótól már nem tud

*Jorge Pablo Escobar osztályában (1949)
(középső sor, középén)*

többet tanulni. Jorge a következő öt évben Pablo Escobartól tanulhatott gitárt és zeneszerzési alapismereteket, tanulmányait 1949-ben fejezte be gitár és zeneelmélet szakon. Escobar felajánlotta, hogy tanítja őt a diploma után is, de Jorge visszautasította ezt a lehetőséget, és pár évig színjátszással foglalkozott édesapja mellett. Édesapja őszinte volt vele, és megmondta a véleményét fia képességeivel kapcsolatban: „Jó zenész vagy, fiam, sokkal jobb zenész, mint színész! Foglalkozz inkább a gitárral!”³

² John McClellan – Deyan Bratic: *The Magnificent Guitar of Jorge Morel. A Life of Music*, 86. o.

³ John McClellan – Deyan Bratic: *The Magnificent Guitar of Jorge Morel. A Life of Music*, 110. o.

Névválasztás

Kevesen tudják, hogy Morel valójában Jorge Scibona néven látta meg a napvilágot, és a *Morel* csak egy felvett művésznév.

Jorge színpadon töltött évei alatt a Scibona család jó barátságban állt egy Rosalinda Ricatti nevű – olasz származású – gyönyörű és tehetséges színésznővel. A hölgy egy alkalommal azzal a képtelen ötlettel állt Jorge elé, hogy meg kellene változtatnia a nevét, mert ha majd egyszer világhírű lesz, senki sem fogja tudni helyesen kiejteni a nevét. Ezen ötlettől vezérelve hozott egy könyvet, majd lelkesen újságolta Jorgénak, hogy ebben talált neki egy nevet: Morel.⁴

A történet szinte már feledésbe merült, ám két év múlva a fiatal hölgy egy szívroham következtében életét vesztette. A tragikus módon elhunyt jó barát emlékére Jorge valóban felvette a Morel nevet, és így vált világhírűvé.

A gitáros karrier kezdetei

A színészmesterséggel való szakítás után Jorge Ecuadorban, Kolumbiában, majd Kubában próbált megélhetés után nézni, ám ez korántsem bizonyult egyszerű feladatnak egy pályakezdő gitáros számára. Alkalmanként klubokban zenélhetett, de amikor épp nem volt ilyen lehetősége, nemegyszer éhezett.

Egy alkalommal egy kolumbiai klubban gitározott, amikor megismerte őt egy argentin barátja, akivel beszélgetésbe elegyedett. Barátja ragaszkodott hozzá, hogy bemutassa őt a helyi argentin nagykövetnek, aki műkedvelő gitárosként maga is rajong a gitárért. A találkozó létrejött, a nagykövetet pedig teljesen lenyűgözte Morel gitározása és

Jorge előadás közben (1950)

személyisége. Beszélgetésük során megtudta, hogy Morel (munka híján) gyakran nélkülözött kolumbiai tartózkodása alatt, ezért – anyagi gondjai enyhítésére – szervezett neki egy nagyszabású hangversenyt a nagykövetségen. A koncertnek óriási sikere volt, s a pénzkereset mellett újabb és újabb fellépési lehetőségek nyíltak meg előtte. Többek között rendszeres résztvevője lett egy TV show-nak, ahol minden héten játszott, továbbá egy bogotai spanyol

⁴ John McClellan – Deyan Bratic: *The Magnificent Guitar of Jorge Morel. A Life of Music*, 46. o.

étterembe is hívták játszani. Ez utóbbi helyen azt kérték, hogy heti ötször két alkalommal pontosan azt a műsort játssza, amit a TV show-k alkalmával. Az étteremben jól fizettek, ráadásul Jorge korlátlanul fogyaszthatott a hely kínálatából. Jó kapcsolat alakult ki közte és a tulajdonos között, ezért idővel tréfálkozott is a munkaadója, hogy ha sejtette volna a gitárművész étvágyának általános mértékét, akkor nem ilyen feltételekkel alkalmazza őt éttermében.

Boldog évek Olgával

Morel életének következő állomása Puerto Rico volt, itt ismerte meg későbbi feleségét, Olgát. Jorge egy baráti házaspárnál lakott, és a szomszédban lakott Olga nővére, Ada. Ada amint megismerte Morelt, felkereste és meggyőzte a húgát, hogy feltétlenül meg kell ismernie ezt az embert. Ada nem tévedett: Olga és Jorge első találkozásukkor rájöttek, hogy egymásnak lettek teremtve, így a tizenegy év korkülönbség ellenére fél év után össze is házasodtak. Morel bizakodó volt, hogy lesznek koncertlehetőségei, és el tudja majd tartani

Olga és Jorge (1961)

ifjú feleségét, ezért arra bízta őt, hogy lépjen ki munkahelyéről.

Megismerkedésükkor Olga még csak a tizennyolcadik életévében járt, mégis sokkal érettebb volt a huszonkilenc éves Jorgénél. Morel a mai napig úgy vélekedik⁵, hogy a Jóisten azért küldte életébe Olgát, hogy megmentse őt; a tőle kapott érzelmi biztonság nélkül valószínűleg csavargó lett volna egész életében, vagy alkoholistává vált volna.

Morel koncertjei

Puerto Ricóban is a klubokban, illetve hotelekben történő zenélés jelentette a megélhetést Morel számára. Az egyik zenélési alkalom során felbukkant Jorge egyik barátja, Vladimir Bobri. Bobri a New York-i Klasszikus Gitárosok Szövetségének⁶ elnöke volt, és meglepődve tapasztalta, hogy fantasztikus tehetségű barátja előkelő koncerttermek helyett klubokban zenél. Azt tanácsolta neki, hogy látogasson el New Yorkba, ahol örömmel bemutatná őt befolyásos személyeknek, akik segíthetik a későbbi karrierjének egyengetésében.

⁵ John McClellan – Deyan Bratić: *The Magnificent Guitar of Jorge Morel. A Life of Music*, 90. o.

⁶ New York City Classical Guitar Society

Ez a szívélyes meghívás azt eredményezte, hogy az ifjú házaspár New Yorkba költözött szerencsét próbálni. Morel 1963-ban játszott a New York-i Klasszikus Gitárosok Szövetségének egyik rendezvényén, majd ennek következtében lehetőséget kapott, hogy fellépjen a jazz-zenészek híres találkozóhelyén, a Village Gate-ben. A hely tulajdonosa (Art D’Lugoff) nagyra becsülte Morel művészetét, ezért számos fellépési lehetőséget biztosított neki. A három évig tartó munkakapcsolat során Jorge rengeteg inspirációt kapott a jazz-zenétől, olyan zenészekkel és együttesekkel ismerkedhetett meg, mint Bill Cosby, a Swingle Singers, Stan Kenton vagy Errol Garner. Ez a hely kulcsszerepet töltött be a gitárművész koncertező karrierjének elindulásában.

Morel pályája során meghatározó volt a Chet Atkins gitárossal való őszinte és életre szóló barátság, többek között egy amerikai és kanadai koncertkörutat (1968) és lemezszerződéseket köszönhetett neki. Az említett turné eredetileg egy éves lett volna, de hat további éven át folytatódott, és több száz koncertet foglalt magába.

Olga elvesztése

Morel számára a család, a barátok és a zene jelentették az élet értelmét. Az 1973-as év radikális változásokat hozott Jorge életében. Nagy boldogságban éltek feleségével és Francesca nevű kislányukkal, második gyermekük születését pedig június elejére várták. Május 16-án néhány barátjukat látták vendégül, amikor Olga váratlanul összeesett főzés közben, és nem lélegzett többé. A kórházban sem tudták megmenteni sem a harmincegy éves

Olga, Jorge és Francesca (1971)

kismamát, sem a nyolc és fél hónapos magzatot. Jorge az ezt követő eseményekből csak arra tud visszaemlékezni⁷, hogy ezekben a napokban nyolc éves kislánya felnőtt módjára vigasztalta őt. Lánya, barátai és a zenélés segítették át ezen a nehéz időszakon. Azóta Francesca felnőtt, és édesapjával ma is gyakran beszélgetnek Olgáról, hogy felidézzék a régi szép emlékeket.

⁷ John McClellan – Deyan Bratic: *The Magnificent Guitar of Jorge Morel. A Life of Music*, 114. o.

3. Morel, a zeneszerző

Inspiráció

Morel minden este lefekvés előtt megcsókolja Olga fényképét, és visszaemlékszik a közösen töltött boldog évekre. Saját bevallása szerint⁸ feleségének halála meghatározóan hatott zeneszerzői tevékenységére. Zenén keresztül vezette le a fájdalmát, ebből a szomorúságból született például a *Suite Del Sur* c. darabjának *Cancion* tétele. Rengeteg zenét írt ebben az időszakban, örömteli darabok is születtek ebből a mély fájdalomból. A mai napig inspirálják őt a tizenkét évig tartó boldog házasság emlékei és a felesége elvesztése után tapasztalt gyász.

A komponálás kezdetei, példaképek

Jorge Morel gyermekkorától kezdve olyan zenei közegben nevelkedett, ahol az improvizációnak alapvető szerepe volt a zenész emberek életében. Az improvizációt egyébként is jól tudta hasznosítani azokban a klubokban, ahol ifjúkorában zenélt. Idővel azonban felfedezte, hogy zenei gondolatainak lejegyzése nem csupán azért hasznos, mert így másokkal is könnyebben meg tudja osztani őket, hanem azért is, mert általa jobban átlátja alkotásait, melyek annak előtte ösztönös ráérzéssel születtek. Ekkor kezdte jobban megérteni darabjainak formáját, harmóniáit.

Jorge Morel alkotói tevékenységére jellemző, hogy mindig gitárral a kezében komponál, azonban zeneszerzői példaképeit javarészt nem a gitáros szerzők közül választotta magának. Ifjúkorától kezdve rajong George Gershwin, Claude Debussy és Maurice Ravel zenéjéért, lelkesedik Heitor Villa-Lobos gitáros kompozícióiért, továbbá a gitáros szerzők közül nagy csodálója Agustín Barriosnak. Nem is csoda, hogy rokonságot érez Barrios zenei világával, hiszen mindkettejük zenéje latin-amerikai népzene alapszik. A jazz-zene és annak művelői közül Duke Ellington volt rá a legnagyobb hatással.

Morel stílusa

Véleményem szerint alapvetően három építőelemből áll Morel stílusa. Az egyik természetesen az argentin népzene, amely születésétől fogva zenei anyanyelvként ölelte körül. Az ezzel kapcsolatos ismereteit később ifjúkori vándorlásai során bővítette más dél-amerikai országok népzenejével is. A másik építőelem a zenei tanulmányai során megismert klasszikus

⁸ John McClellan – Deyan Bratić: *The Magnificent Guitar of Jorge Morel. A Life of Music*, 152. o.

zene, amelyet szintén gyermekkorától kezdve kezdett elsajátítani, a harmadik pedig a jazz. Ez utóbbi valamilyen szinten ugyancsak végig jelen volt zenei fejlődése során, de a legmeghatározóbb jazz-zenei hatások a Village Gate-ben érték őt, mely élmények a felnőttkorához köthetők. Morel zenéje nagyfokú rokonságot mutat a jazz-zenészek spontaneitásával.

Sonatina

Morel legismertebb alkotásai közé tartozik a *Sonatina* című műve, melyet a 20. század egyik legnagyszerűbb gitáros előadóművésze, David Russellnek dedikált.

Russell és Morel barátsága 1979-ben kezdődött. Russellt lenyűgözték Morel szerzeményei, ezért amikor az argentin zeneszerző pár napot barátjánál töltött, David nagy lelkesedéssel kezdett ismerkedni Jorge műveinek

Morel és Russell (1991)

kéziratával. A kották között rábukkant egy *Sonatina* címűre, melyet annyira megkedvelt, hogy azóta is világszerte játssza koncertjein. A skót származású gitárművész számos felvételt készített Morel műveiből, közülük legjelentősebbnek mondható a 2004-ben megjelent *Aire latino* című lemeze⁹, amely ugyanezen évben Grammy-díjat nyert. Ez az elismerés jelentős volt a hangszer történelmében is, s bár a CD javarészt latin-amerikai zenét tartalmaz, mégis ráirányította a figyelmet a klasszikus gitárra, és széles körben ismertté tette a benne rejlő lehetőségeket.

J. Morel: *Sonatina* – 1. tétel (részlet)

⁹ A lemez a következő Jorge Morel-kompozíciókat tartalmazza: *Danza Brasileira*, *Romance criollo* és *Sonatina*.

J. Morel: Sonatina – 3. tétel (részlet)

A három tételes *Sonatina* érdekessége, hogy stílusát tekintve különbözik Morel legtöbb művétől. Különlegessége, hogy a korábbi klasszikus formákra épít, ugyanakkor hidat képez a latin-amerikai zenék, a jazz és a klasszikus repertoár között. A *Sonatina* első és a harmadik tétele D-dúr hangnemével, 6/8-os metrumával, lüktetésével és kezdő karakterével keretbe foglalja a kompozíciót. Míg az első tétel több eltérő karakterű részből áll, a harmadik tétel örökmozgó jellegű forgatagát csak egy-egy ütemnyi megállás tagolja.

J. Morel: Sonatina – 2. tétel (téma)

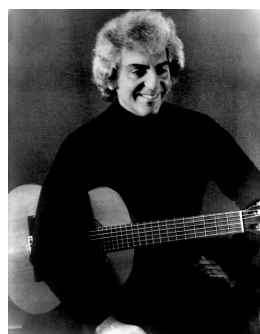
J. Morel: Sonatina – 2. tétel (téma, variálva)

A második tételben (*Andante espressivo*) egy gyönyörű ingamozgás kíséri végig a dallamot, melyet jazz-zenére jellemző harmóniak színesítenek. A dallamot másodszor variálva hallhatjuk, ennek során megjelenik Morel egyik kedvenc gitáros zeneszerzői eszköze, a Campanella technika is. Ez esetünkben egy skála, illetve akkordfelbontások hangjainak összezengetését jelenti, amit a gitáros úgy tud elérni, hogy az egymást követő hangokat különböző húrokon szólaltatja meg. Ezt szemlélteti az alább látható kottapélda, melyben a bekarikázott számok a különböző húrokat, az egyéb arab számok pedig a balkéz ujjrendet jelölik.

J. Morel: Sonata – 2. tétel (részlet) – Campanella technika

Danza Brasilera

Morel műveiben többnyire jazz-hatásokat kever latin-amerikai ritmusokkal, ám mindezek előadásához nélkülözhetetlen a klasszikus gitárhoz kapcsolható hangszeres technika és háttértudás. Ennek a „meghatározásnak” emblemikus példája a *Danza Brasilera* című darab, mely talán az argentin származású zeneszerző legismertebb alkotása.

Jorge Morel (Maurice Summerfield képe)

Ifjúkori vándorlásának évei alatt Morel megtapasztalta, hogy minden országban nagyon szeretik, ha az adott vidék népszerű zenéi közül is műsorra tűz pár darabot az előadóművész, s ez ösztönzőleg hatott latin-amerikai repertoárjának bővítésére. Morel rengeteg zenei tapasztalatot szerzett Brazíliából, Venezuelából, Kolumbiából és Ecuadorból, ezeket – változó mértékben – előszeretettel építette bele későbbi darabjaiba. New Yorkba költözése után terelődött vissza a figyelme a klasszikus gitár hagyományos repertoárja felé, ahol gyakorta

készített saját átiratokat hangszerére – többek között Isaac Albéniz műveiből.

J. Morel: *Danza Brasileira* (részlet)

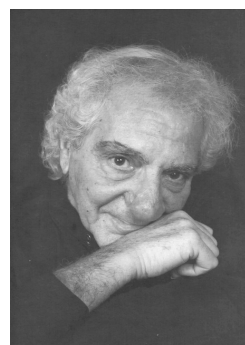
Komponálás közben és improvizációk alkalmával a mai napig szeret kísérletezni a hangszerben rejlő lehetőségekkel. Latin-amerikai ihletésű darabjainak előadását gyakran színesíti azzal, hogy egyben ütőhangszerként használja a gitárját. Morel *Danza Brasileira* című darabja a Brazília zenei életét uraló szambán alapszik, és kifejezetten hálás érte, ha az előadóművész az előadásba belecsempészik egy-két ütő hangszert imitáló elemet. Ez a technika már Francisco Tárrega idejében is ismert volt a gitáron, de csak a 20. században terjedt el szélesebb körben.

4. Záró gondolatok

Jorge Morel mai napig szeretettel látott vendége gitárfesztiváloknak, világszerte elismeréssel nyilatkoznak zeneszerzői és előadóművészi tevékenységéről. 1961 óta él New Yorkban, s városának gitáros közössége – a korábban is említett New York-i Klasszikus Gitárosok Szövetsége – 2004-ben Életműdíjjal és egy elismerő levéllel honorálta eddigi munkásságát. Ebből a levélből idézett gondolattal zárom dolgozatomat:

Ön egy olyan ember, akit az egész Földön csodálnak és tisztelnek gyönyörű zenéjéért, rendkívüli zenei előadásaiért, karizmatikus személyiségéért, emberségéért és legfőképpen a zene, a gitár és az élet szeretetéért. Mindig azt cselekszi, amit mond, példamutatásával álmaik követésére, teljes és boldog élet élésére inspirálja mindazokat az embereket, akiket ismer.

Maestro Jorge Morel, a klasszikus gitárhoz és annak irodalmához való felbecsülhetetlen hozzájárulásának elismeréseként a New York-i Klasszikus Gitárosok Szövetsége nagy tisztelettel és örömmel adja át Önnek a 2004. évi Életműdíjat.

Jorge Morel (2006)

Bibliográfia

Crowe, Julia: „Jorge Morel Interview”. *Classical Guitar Magazine* (2006. augusztus)

Head, Brian: „Artistic Achievement Award 2014. Jorge Morel”. [Internet]. *Guitar Foundation of America* [megnézve: 2014.11.03.] Megtalálható: <http://www.guitarfoundation.org/?HoFJMorel>

McClellan, John – Bratić, Deyan: *The Magnificent Guitar of Jorge Morel. A Life of Music*. Mel Bay Publications, Inc., 2007.

Tsioulcas, Anastasia: „Albums. Jazz.” *Billboard Magazine* (2004. január 31.), 34. o.

A képek forrása:

McClellan, John – Bratić, Deyan: *The Magnificent Guitar of Jorge Morel. A Life of Music*. Mel Bay Publications, Inc., 2007.